

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ÖZEL SAYI

Cumhuriyetin 75. Yıldönümüne Armağan

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ÖZEL SAYI

Cumhuriyetin 75. Yıldönümüne Armağan

Bu Dergide Yayınlanan makalelerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

ISBN: 975 - 482 - 473 - 8

ISSN: 1301 - 0522

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ - 1999

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Prof. Dr. M. Sait YAZICIOĞLU <i>Cumhuriyetin 75. Yılında Din Öğretiminde Yeni Hedefler</i>	1
Prof. Dr. Beyza BİLGİN <i>İslam'ı Yeniden Anlamak ve Anlatmak</i>	9
Prof. Dr. Kerim YAVUZ <i>Genel Öğrenmeden Dini Öğrenmeye Yaklaşımlar</i>	55
Prof. Dr. Orhan TÜRKDOĞAN <i>Türk Toplumunda Yeni Dini Hareketler ve "Cemaatlaşma"</i>	65
Prof. Dr. Ünver GÜNAY <i>Dinin Bireysel ve Toplumsal Boyutu</i>	91
Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ <i>Mustafa Kemal Atatürk'ün İslam Tarihi Anlayışı</i>	119
Prof. Dr. Münir KOŞTAŞ <i>Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Dünü, Bugünü)</i>	141
Prof. Dr. Münir KOŞTAŞ <i>Türkiye'de Laikliğin Gelişimi (1920'den Günümüze Kadar)</i>	185
Prof. Dr. Hasan ONAT <i>Din Alanında Yeniden Yapılanma Üzerine</i>	197
Prof. Dr. Nesimi YAZICI <i>Osmanlı Son Döneminde Cumhuriyete Hutbelerimiz Üzerine Bazı Düşünceler</i>	209
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ <i>Milli Kültürde Dinin Rolü</i>	217
Doç. Dr. Suat CEBECİ <i>Cumhuriyet Döneminde Yüksek Din Öğretimi</i>	227
Doç. Dr. Halis AYAN <i>Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi Genel Bakış</i>	237
Doç. Dr. Mualla SELÇUK <i>Teorik ve Pratik Açmazlarıyla Kültürel Miras Öğretimini Sorgulayan Bir Deneme</i>	255
Doç. Dr. Ahmet AKBULUT <i>Din, Laiklik ve Demokrasi Üçgeni</i>	265

Yrd. Doç. Dr. Ahmet KELEŞ
*Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşunun 75. Yılında İlahiyat Fakültelerinin
Önemi* 279

Dr. İbrahim ÖZDEMİR
Çevre Biliminin Gelişiminde Çevre Ahlâkı'nın Önemi 295

ÇEVİRİLER

Prof. Christian W. TROLL (Çeviren: Dr. Ş. Ali DÜZGÜN)
*Hristiyanlık ve İslam Perspektiflerinden Sosyo-Politik ve Kültürel Çoğulcu-
luğun Temelleri*..... 319

GENEL ÖĞRENMEDEN DİNİ ÖĞRENMEYE YAKLAŞIMLAR

Prof. Dr. Kerim YAVUZ

Dînî öğrenmeye daha iyi nüfûz edebilmek için önce öğrenme olayını genel çizgileri içerisinde ele almakta yarar vardır. Bilindiği gibi insanın hayata hazırlanmasında öğrenmenin vazgeçilmez bir değeri vardır¹. Bir kere insan, hayatında ne biliyor veya ne yapıyorsa onların hepsini öğrenmeye borçludur. Çünkü onun fevkalâde geniş bir alana yayıldığı bir gerçektir. Onun için öğrenme kavramının çok geniş bir ifade alanı vardır. Buna basit bir örnek vermek gerekirse, biz başta yürümesini, koşmasını, konuşmasını, oynamasını, eğlenmesini, eşeğe, ata binmesini, araba kullanmasını, okumasını, yazmasını, yabancı dilleri, müzik aletleri çalmayı, yatmayı, oturmayı, kalkmayı, kazanmayı, kaybetmeyi, yüzmeyi vs., yani çeşit çeşit bilgileri, kısaca yaşamayı hayatı, hayatta lâzım olan bütün bilgileri öğreniyoruz. Sözümlü ettiğimiz öğrenmenin belirli bir yeri yoktur. Başta aile, okul, yakın çevre, arkadaş grupları, iletişim vasıtaları vs.'nin öğrenmede değişik hisseleri vardır. Şu halde öğrenme çok yönlü cereyan eden bir süreçtir. Öyle ise herşeyden önce biz, insan olmasını, hatta insan sevmesini, sevilmesini, düşünmesini, anlamasını, kavramasını, anlatmasını, yani öğrenmesini ve öğretmesini de öğreniyoruz².

İşte öğrenme süreci harekete geçince, her öğrenme yeni öğrenmeleri davet eder. Böylece eski bilgiler yeni bilgilere açılır. Bunlar da yeni bilgilerin öğrenilmesine imkân hazırlar. Öğrenme gerçekleşince bu sefer de sıra yeni öğrenmelere gelir³. Bu süre ömür boyunca böyle devam eder. Şu halde insan, öğrenmeye mecbur olan bir varlıktır⁴.

1. Öğrenme konusunda Kerim Yavuz'un Eğitim Psikolojisi (Erciyes Üniversitesi Yay. Kayseri 1991) adlı eserinde çok geniş bir bölüm ayrılmış bulunmaktadır. Ayrıca, Bk. Aebli, Zwölf Grundformen, s.22-26; Yavuz, Din Eğitimi Dersleri, s.37; Sezgin, Üçüncü Neslin Eğitimi, s.47-48.
2. Bkz. Nipkow, Grundfragen III, s.179; Aebli, Zwölf Grundformen, s.33-45, 195-202, 224-228, 242-244, 351-354.
3. Kr. Oerter, Moderne Entwicklungspsychologie, s.33-43; 461-462; Grom, Religionspädagogische, s.13.
4. Krş. Bargheer, Das Interesse des Jugendlichen, s.32 vd; Grom, Religionspädagogische, s.12-13.

Öyle ise öğrenme, aktif bir şekilde her türlü bilgi ve tecrübe kazanma olayıdır⁵; yani insan öğrendiğini emek vererek, uğraşarak öğrenir. Böyle öğrenme daha değerli ve daha kalıcıdır. Meselâ yüzme, kıyıda yüzenlere bakılarak veya anlatılanlar dinlenilerek öğrenilmez. Ona aktif olarak iştirak etmek gerekir. Bunların yanında dış ve iç algılamaların büyük hissesi vardır. Nitekim çocuk duyu organları ile dış dünyaya açılarak oradaki uyarıları devamlı algılamaktadır. Sonra, dış dünya her şeyi ile kendini gözler önüne sermiş vaziyettedir. O, orada olup bitenleri gözleri ile devamlı görmekte, kulakları ile devamlı işitmektedir. Çocuk ne kadar duyar ve görürse o kadar çok duymak ve görmek ister. O, bunlardan algıladığı uyarılarla devamlı öğrenmekte ve onlar çocuğa sürekli tesir etmektedir⁶. Nitekim Kur'an-ı Kerim insanın dış dünya ile ilişkisini "Allah sizi analarınızın karınlarından hiçbir şey bilmez kimse olarak çıkarmıştır. Ancak size gözler, kulaklar ve kalpler vermiştir"⁷ şeklinde ifade etmektedir.

Öğrenme, ferdi ve sosyal öğrenme olarak iki temel grupta ele alınabilir. Ferde ait öğrenme ile kişinin kendini bilgilerle donatıp neticede bir kişiliğe (Personalisation) götürmesi öngörülmektedir⁸. Ferdi öğrenme, bireyin karar veren, ayırdeden, kabul eden, reddeden, bütünleşen, kültürel ve sosyal ölçülerin çokluğu içinde değişen, hayat şekilleri ve talepleri üzerinde fikir yürüten birisi haline gelmesini dikkate alır. Buna karşılık sosyal öğrenme, toplum tarafından davranış biçimlerinin, tavır ve tutumların, düşünce ve görüşlerin kabul edilmesinde toplanmaktadır. Sosyal öğrenmeye aynı zamanda (*sozialisation*) adı verilir. Öğrenme üzerinde çevreden gelen tesirlerin önemli bir hissesi vardır⁹.

Çocuklar yetenekleri, dürtüleri ve içgüdüleri ile veya çevreden gelen güçlerle hareket halindedirler. Onların bunlara aktif bir şekilde katılmaları, öğrenme olayına hız kazandırmış olacaktır. Esasen çocuklar algılama, tecrübe ve gözlemlerine bu canlı katılımları ile, başta ferdi oluşumlarını hızla gerçekleştirmeye koyulurlar. İşte oluşmakta olan bu küçük insan başlangıçtan itibaren çevreden gelen etkilemeler karşısında yaptığı atılımlar ve aldığı tavırları ile daima kendine has bir fert olmaya başladığını gösterecektir. A. Adler'in Bireysel Psikolojisi, ferdin öğrenmeye iştirak derecesi ve bunda gösterdiği canlılık (Aktivitat) üzerine dikkati çekmiştir. Bununla birlikte o, iç ve dış faktörlerin öğrenme olayındaki önemini yakînen görmüştür¹⁰. Kişinin sahip olduğu bilgilerin önemi yanında, onlara dayanarak yapabildiklerinin aynı derecede önemli olduğunu hatırlat-

5. Krş. Meyers Kleines Lexikon, s.270; Türkoğlu, Eğitim Bilimine Giriş, s.130-131; Sezgin, Üçüncü Neslin Eğitimi, s.47 vd.
6. Krş. Hadriga, Die religiöse Erziehung, s. 83, 85-87.
7. Bk. Kur'an 16, 78; Yavuz, Din Eğitimi Dersleri, s.36.
8. Krş. Hilger, Lernziele, s.85.
9. Bk. Bartholomäus, Einführung, s.66-67; Krş. Aebli, Zwölf Grundformen, s.373 vd; Günay, Eğitim Sosyolojisi Dersleri, s.71-72.
10. Bk. Yavuz Çocukta, s.26-27, 44-47, 55 vd; Yavuz, Çocuk ve din, s.41 vd, 55 vd, 116 vd, 158 vd.

mıştır. İnsan, ona göre, yaratıcı olan bedenî ve rûhî bir yapıya sahiptir. Bu yapısı ile onda önemli bir şekillenme potansiyeli mevcuttur. Bu, onun doğumuyla beraberinde getirdiği biyolojik ve psikolojik miras, sosyal çevre ile birleşerek kendini gösterir. Esasen Davranış Psikolojisi, Gelişim Psikolojisi, Psikanalitik ve öteki psikolojik alanlarda yapılan çok yönlü araştırmalar, öğrenmede aktiflik teorisinin hissesini açıkça doğrulamışlardır. Bu teori, dînî Antropoloji bilgileriyle konuya yaklaşmaktadır. İnsan oluşumunu tamamlamadan, ancak bu tamamlamaya elverişli bir varlık olarak hayatına başlar. O, beden ve rûhen oluşumunu tamamlayabilecek potansiyele sahiptir¹¹.

Öğrenme, küçük yaşlardan itibaren, aile içerisinde belli bir sisteme dayanmadan harekete geçer. Aslına bakılırsa bu, çok yönlü bir öğrenmedir. Dînî öğrenme de günlük hayattaki genel öğrenme ile birlikte serpiştirilmiştir. Yerine ve durumuna göre çocuk günün akışı içerisinde çeşit çeşit bilgilerle karşılaşır. Bunlarla birlikte çocuğa dînî inancın taksim ve teklif edilmesi henüz bir başlangıçtır.

Bilindiği gibi yaratılışı itibariyle çocukta bitmek tükenmek bilmeyen öğrenme, duyma, arama, araştırma merakı vardır. Bu, görülen ve görülmeyen her şey için geçerlidir. Bilhassa çocuk, karşısında veya önünde bulunan ve ilgisini çeken her şeyi öğrenmek, bilmek ister. Yerine göre bu, bir nevi onlara karşı acıkmış ve susamışlık hali gibi bir şeydir. Ondaki bu öğrenme merakı görülen, işitilen, dokunulan, tadılan ve koklanan duyarlarla sınırlı kalmaz, yani o önündeki fizikî dünya ile yetinmez; yeri ve zamanı gelince bunların ötesine açılma merakıyla dolar taşar. Bu, bir nevi, insanda sınır tanımayan bir arayışın ya da öğrenme merakının ifadesidir. Zira, o böyle bir arayış ve merak içinde, istediğine, durmak bilmeyen bir itişle ulaşma arzusundadır. Çünkü merak ve arayış, ancak tatmin olmakla susturulabilir. Yoksa, insanı böyle bir durumda mevcutlarla durdurmak kolay değildir. Zira o, merakları ve arayışlarıyla, sınır tanımayan atılışlarıyla ötelere ötesine, daima ileriye doğru açılma ve oralarda olup bitenleri de öğrenme arzusuyla doludur¹².

Görüldüğü üzere insanın bu merak duygusu ve merak konusu olan her şeyin açıklanmasını veya onları öğrenmeyi istemesi, bir bakıma, sonsuzluğa açılma arzusunun bir ifadesidir. Belki de bu, sonsuzluğa, ifade edilemezliğe, kavranamazlığa, her şeyi kucaklayan ilâhî sırrın ya da mutlak varlığın asıl kaynağına açılışın bir ifadesidir. Bunun doyurulması ise, önce ruhun bu alandaki öğrenme ihtiyacının karşılanmasıyla mümkündür¹³. İşte sırların sırrı, gerçeklerin gerçeği, arayışların değişmez realitesiyle karşılaşma, insanı inanma ve bağlanma olayı ile yüzyüze getirir.

11. Bk. Bartholmäus, Einführung, s.68; Aebli, Zwölf Grundformen, s.296-303, 339.

12. Bk. Yavuz, Çocuk ve Din, s.80-83, 125-126.

13. Bk. Yavuz, Çocuk ve Din, s.60-63, 123-126; Hadriga, Die religöse Erziehung, s.104-108.

Dini öğrenmeye gelince şüphesiz öğrenilen bilgiler arasında dinin ve inanmanın öğrenilmesi de çok önemli bir yer kaplamaktadır. Burada karşımıza ilk çıkan soru, dînî alanda neyin, nasıl öğrenilmesi gerektiği sorusudur. Bunun yanısıra öğrenilecek şeyin neden öğrenilmesi gerektiği sorusu akla gelecektir¹⁴. Bu ve buna benzer sorular ve onların cevapları, bize çeşitli vesilelerle çeşitle çağrışımlar yaptıracak durumdadır. Şüphesiz dînî bilgilerin başında, inancın öğrenilmesi gelir. Zira inanma, öğrenme ile başlar. İncanın öğrenilmesi, öğrenme sürecinin şartları içinde devam eder. Şüphesiz insan öğrenme vasıtasıyla ilk önce Allah ile karşılaşır ve O'nunla ruhsal bir bağ kurar. Bu, dînî alanda öğrenilenlerin, insanın kendisi için bir değeri ve mânâsı olduğunu gösterir. Onun içindir ki, dînî inancın öğrenilmesi, belirli bir gelişmeden sonra insanı dinin beklentilerine göre itaate ve bunların doğrultusunda davranışta bulunmaya veya dînî bir hayat yaşamaya davet eder. Neticede, dînî inanış insanın içinde belirli bir değere ulaşıncaya, yaşamaya dönüşür. Öğrenme inanmaya, inanma ise belirli ölçüde dînî yaşayışa açılır. Bu da, hayatın akışı içerisinde kendisine uygun fiil ve hareketlerle dışa yansır. Şu halde dindar ve ahlâklı olmak, dindar ve ahlâklı olmayı öğrenmekle başlar¹⁵. Ama bu da, inanmanın öğrenmeden geçtiğini gösterir. Şu halde, dînî öğrenme aynı zamanda inanmanın öğrenilmesi olduğu gibi dînî terbiye de bir nevi inanmanın terbiyesidir. Bu da insanın kendisine öğretilen inanç içinde büyümesi, gelişmesi ve olgunlaşması demektir. Öyle ise dînî terbiye inanmanın öğrenilmesiyle ve öğrenilenin harekete geçirilmesiyle başlar. Bunun mümkün olabilmesi için kişinin öğrenmeye zihinsel ve ruhsal bakımdan hazırlanması gerekir. Her öğrenmede, az da olsa, gelişmenin bir işareti vardır. Ya da, her öğrenme az da olsa bir gelişmeyi davet eder. Öğrenmeye dayalı dînî gelişme, genel gelişmenin bir parçasıdır. Dînî bilgiler, bu gelişme süreci içerisinde, dînî inanca bağlı olarak verilir. Bunların verilmeye başlaması sosyalleşme şartlarının ya da genel bilgilendirmenin devreye sokulmasıyla birlikte olması normaldir. Bu, durum ve şartlara göre daha önce de devreye sokulmuş olabilir.

Nitekim bunun ilk işaretlerini öğrenme merakının uyanışıyla birlikte görmek mümkündür. Bu durum çocuğun erkenden uyanan sorularında görülebilir. Hatta bazan, bu sorular bazı çocuklarda hayret verici derecede olabilir¹⁶. Meselâ o, "Herşeyi yaratan Allah ise, peki O'nu kim yarattı? Neden Allah iki değil de bir tanedir? Nasıl oluyor da herşeyden büyük dediğimiz Allah küçücük bir çocuğun kalbine sığabiliyor?" gibi çok çeşitli soruları sorabilmektedir.

14. Bk. Koep, Modelle eines zeit-und situationsgerechten Religionsunterrichts, s.113; Krş. Bartgholomäus, Einführung, s.81-85, 87.

15. Bk. Hadriga, Die religiöse Erziehung, s.185 vd., 198-199, 221-236.

16. Yavuz, Eğitim Psikolojisi, s.101-110; Nipkow, Grundfragen III, s.33 vd., 240 vd.; Yavuz, Din Eğitimi Dersleri, s.36; Krş. Yavuz, Çocukta, s.258-259.

Şu halde inanmaya geçişte kavrama veya anlama hadisesiyle karşılaşmamak, hatta onu farketmemek mümkün değildir. Zira zihinsel öğrenmede anlayışın oluşması fevkalâde önemli bir hadisedir. Bu olmadan onun zihnî mânâda uyanışından söz etmek öyle kolay değildir. Dînî inancın uyanmasında anlayışa dayanan öğrenmenin katkısını inkâr etmek mümkün değildir¹⁷. Ancak, öğrenmenin sadece zihinsel mekanizmanın işlemesiyle olduğunu söylemek tartışma konusudur. Zira, duyu organlarının algılamalarıyla biriken olgular (taklit, telkin vs.) ile de öğrenme oluşabilir.

Şu halde dînî öğrenmede insanın bilgilendirilmesi önemli bir olaydır. Ancak burada daha da önemlisi onun sonucunun alınmasıdır. Bu da insanın inanmaya ve inancının hayata geçirilmesiyle mümkün olur¹⁸. Bütün bunlar nesiller arası ilişkilerin bir ürünüdür. Zira öğretim ve öğrenimde nesiller arası ilişkiler büyük önem taşımaktadır. Çünkü öğrenme hadisesinde en azından bir öğreten bir de öğrenen vardır. Yani öğrenmenin ferdîliğinden ne kadar söz etsek de, onu sosyal öğrenme mekanizması dışında düşünmek mümkün değildir. Nitekim dînî öğrenme çocuklar ve gençlere büyüklerin aktardığı bilgi ve tecrübelerle dayanır. Böylece yetişkinler ömür boyu elde ettikleri bilgileri, yaşam biçimlerini ve hayat tecrübelerini çocuk ve gençlere aktarma imkânı bulurken, onlar da bunları görme ve öğrenme imkânına kavuşmuş olmalıdır. Ancak biz bunu söylerken, yetişkinler derledikleri bilgileri, hayat şekillerini ve tecrübelerini çocuklar ve gençlere aktarırlarken, kendileri, öğrenmeden tamamen kesilmiş değillerdir. Zira öğrenme bütün nesilleri yakından ilgilendiren bir hadisedir. Yetişkinler kendi bilgilerini genç nesillere aktarırken, yerine göre kendileri de öğrenmek durumundadırlar. Böylece onlar da gelişmelerini sürdürme imkânı bulurlar. Bu da, çocuklar gençler ve yetişkinler arasında öğrenmenin müşterek olduğunu gösterir. Şu halde, öğrenme, bir bakıma ömür boyu bütün insanlar arasında sürekli devam eden fiillerdendir.

Her üç çevrede de görülen bu birlikte öğrenme, şüphesiz dînî öğrenme için de geçerlidir. İşte bunun üç kesimde devreye sokulması, dînî eğitim ve öğretim olayını ortaya çıkarır. Bu da bir nevî "nesiller arasında birlikte inanmayı ve birlikte yaşamayı öğrenme hadisesidir"¹⁹. Öyle ise dînî eğitimde birlikte öğrenme ve birlikte yaşama ortak bir özelliktir. Çünkü inanmayı birlikte öğrenmek demek, yaşamayı da birlikte sürdürmek demektir. Şu halde dînî bilgiler ister sistemli ister sistemsiz bir şekilde aktarılmış (Vermittlung) isterse belirli bir programa göre koordineli ve planlı bir şekilde verilmiş olsun, bunların hepsinde de öğrenmenin öyle ya da böyle devam ettiği bir gerçektir²⁰. Bu durum genel eğitim için geçerli ol-

17. Nipkow, Grundfragen II, s.218; Yavuz, Çocuk ve Din, s.259.

18. Krş. Hilger, Lernziele, s.85-87-88; Bk. Hadriga, Die religiöse Erziehung, s.136.

19. Bk. Nipkow, Grundfragen III, s.33.

20. Krş. Nipkow, Grundfragen III, s.34; Bargheer, Das Interesse des Jugendlichen, s.58-59.

duğu gibi dînî eğitim ve öğretim için de geçerlidir. Şu halde öğrenme, eğitimin temel öğelerinden birisidir. Bunun da yaşanmaya veya uygulanmaya açıldığını ifade etmeliyiz.

Görüldüğü üzere hayatın yaşanması, önce onun öğrenilmesine bağlıdır. Bu, dînî inancın yaşanması için de geçerlidir. Burada küçükler büyüklerin sadece hayat tecrübelerini ve inançlarını öğrenmemekte, aynı zamanda hayatın ve inancın nasıl yaşanacağını da öğrenmektedirler. Şu halde inanç içerisinde hayatı yaşamamanın yolu, bunları öğrenmeden geçer. İleride bunlara bağlanabilmek için önce onların öğrenilmesi ve kabul edilmesi gerekir. Zira bunların olduğu yerde hayata ve geleceğe açılış ve başlanış vardır. Bu da insanın istenene ve beklenene doğru sevk edilmesi ve içten gelen bir katılımın sağlanmasıyla gerçekleşecektir. Bu durum ise, sorumluluk duygusunu birlikte aşıl原因 bir inancı ve hayatı öğrenmenin değerini su üzerine çıkarmış olmaktadır.

Esasen insanın ferdî ve toplumsal hayatı öğrenmesi, ferdî ve kolektif bir hayatta kendini göstermesi gerekir; buna bir bakıma “ferdî ve sosyal identite” veya “ferdî ve sosyal normlara ve beklentilere uyum sağlayacak hale gelme” denir. Bilginin ferdî ve toplumsal hayata katkısının olmaması, onun hayata dönüşmediğini gösterir. Halbuki ferdi ve toplumsal bir sorumluluk duygusu ve düşüncesi aşıl原因 bir bilginin²¹ değerinden ne kadar söz edilebilir? Ferdî ve toplumsal bir hayat programından habersiz birisinin öğrenmeden uzak kalmasıyla ortaya çıkan olumsuzluklar ya da acılar ve felâketler şüphesiz öğrenmenin kıymetini ortaya çıkaracaktır. Ancak bunu değiştirmenin çoğu zaman mümkün olmadığı da bilinen bir gerçektir. Çünkü öğrenmeden mahrum kalmanın veya öğrenmenin gecikmesinin, her zaman zarar ve ziyan ile sonuçlanması mümkündür.

Öğrenme insan için bir ihtiyaçtır. Ancak çocuğu ve genci bundan haberdar etmek gerekir. Hele kendi içine kapanmış çocuğun öğrenme ihtiyacını deşelemek ve bunun bir ihtiyaç olduğunu ona hissettirmek lâzımdır. O bunu hissedince, ona öğrenme imkânları verilmesi gerekir. Öğrenme fiili harekete geçince, sıra bunun tadrîcen kanalize edilmesine gelir²².

Dînî bilgilerin ve tecrübelerin çocuklar tarafından derlenmeye başlanması, dînî öğrenmenin fiilen harekete geçtiğini gösterir. Bunların kazanılmasında yetişkinlerin hayat tecrübelerinin aktarılması ya da çocukların ve gençlerin hayat tecrübelerini genişletmeleri de söz konusudur. Bunlar gözlem ve taklit ile olduğu gibi, zihnî veya fiilî öğrenme ya da problem

21. Bk. Nipkow, Grundfragen II, s.85.

22. Bk. Bartholomäus, Einführung , s.79; Hadriga, Die religöse Erziehung, s.136-146, 150.

çözme şeklinde de olabilir. Bunların hangisi olursa olsun, bilginin kazanılmasından sonra, öğrenen kimsenin son davranışı önemlidir²³. Çünkü bu davranış, öğrenmenin içerik, istikamet ve hedefini belirler. Zirâ dînî inancın öğrenilmesinde, dışa yansıma ya da somutlaşma (müşahhaslaşma) vardır. Hatta dînî öğrenme genişledikçe, inancın lüzûmunu kavradıkça ve bunlar içeride işlenip kalben tasdikten geçtikçe, insanın davranışlarında bunların sonuçlarını görmek mümkündür. Çünkü bunların insanın içine işlemesiyle, onun fiil ve davranışlarında değişmeler veya düzeltilmeler görülecektir. Bunlar ise olumlu bir gelişmenin işaretleridir. Bütün bunlar gelişmenin önce içte (duygu, düşünce, istek, eğilim vs.) cereyan ettiğini, sonra dışa yansıdığını gösterirler.

Öyle ise öğrenme olayı, beraberinde bir gelişmeyi ve bunun içeride işlenmesiyle değişmeyi, şekillenmeyi ve başkalaşmayı davet edici bir nitelik taşır. Bu istenen çizgide olursa düzelme olayını ortaya çıkarır. Esasen öğrenme, değişme ve değiştirmeyi, düzenleme ve düzeltmeyi hedefleyen davranışların şekillenmesini, mânâ ve değer kazanmasını içermektedir. Şu halde, öğrenme olayından sonra kişinin bir başka türlü olması söz konusudur, yani öğrenme beraberinde bir değişimi davet eder. Ancak bunun her zaman olumlu bir çizgide olacağını söylemek güçtür. Çünkü bu, olumsuz istikamette de bir gelişme gösterebilir. Hatta bu, zaman zaman insanı derinden yakalayan bir değer değişimine de götürebilir. Bu, ilerlemiş yıllarda dînî değerlerin sarsıntıya uğramasına da neden olabilir. Bunun tam tersi de mümkün olabilir. Nitekim gençlik yıllarında dînî inancın yaşanmasında görülen dinamizm ya da dînî hareketlerin canlılık kazanması buna bir örnektir²⁴.

Yukarıda görüleceği üzere inanmayı öğrenirken rûhen iştirak etme söz konusu ise bu tür öğrenme beraberinde güven ya da itimat dediğimiz bir duyguyu uyandırır. Esasen öğrenme, özellikle dînî inancın öğrenilmesi, güven veya itimada dayanır. Bu, bilhassa çocuklarda çok daha açık bir şekilde görülür. Onların büyüklerine itimatları tam olduğundan, dediklerine düşünmeden ve itiraz etmeden inanırlar. Dînî inançta bunu daha açık olarak görmek mümkündür²⁵. Çünkü inanma herşeyden önce bir itimat, güvenme ve bağlanma meselesidir.

Öyle ise dînî inanç, insanın büyük bir itimatla Allah'ı kabul etmesi, O'na bağlanması ve kendisini Allah'a bırakmasıdır. Bu ifadenin içinde itimat, güven dediğimiz duyguyu açıkça sezmek mümkündür. Esasen bu duygu yaşanmadan inanmanın çekirdeğini oluşturan kabul etme ve bağlanma da olmaz. Bunlar olmayınca da inanç teşekkül etmez.

23. Bk. Stachel, Die Religionsstunde, s.69.

24. Bu tür dînî hareketleri nesiller arasında da zaman zaman görülen dalgalanmalar içerisinde görmek mümkündür. Bk. Nipkow, Grundfragen III, s.34-35.

25. Krş. Hadriga, Die religiöse Erziehung, s. 147-149. Bk. Yavuz, Çocukta, s.120.

Görüldüğü üzere öğrenme içten gelen aktif bir iştirak olayı veya zihinsel ve duygusal süzgeçten geçen ruhsal bir katılma hadisesidir. Bu tür öğrenme, yaşama ile sonuçlanan bir öğrenmedir. Bunda içten kabullenme olduğu andan itibaren, bir bakıma istenene ve beklenene doğru bir gidiş söz konusudur. Bunu biraz daha ileriye götürerek, öğrenmeye, “istenene ve beklenene uygun hareket edebilme becerisinin kazanılması” diyebiliriz. Bunların istendiğinde tekrar edilebilmesi ya da yeniden kullanılabilmesi için, öğrenilen bilgilerin zihinde tutulması veya korunması esastır. Ancak bu noktada öğrenme ya da öğrenmenin bilgi haline gelmesiyle bunun yaşanması aynı şey demek değildir, yani öğrenme ile öğrenileni yaşama ayrı şeylerdir. Ancak, neticede duyma ve yaşamayı davet edecek nitelik taşırsa, öğrenmenin değeri ortaya çıkar²⁶.

Aslında dînî bilgilerin öğrenilmesi, insanın dînî alanda hissetmesine ve düşünmesine imkân verecek şekilde olmalıdır, ki, ancak bunların desteği ile onun kendini göstermesi ve günlük hayata açılması mümkün olabilir²⁷. Böylece hayatın başından itibaren öğrenilen bilgiler, hayatı yaşamayı ve hatta insan olmayı öğretebilmiş olsun. Bununla birlikte o, derlediği bilgilerle üzerinde yaşadığı dünyayı ve orada gördüklerini yavaş yavaş anlayabilsin ve onları vakti geldiğinde kullanabilsin. Ayrıca öğrenmenin, insanın hayatta beklediği üzere yaşamasını ve kendi kendini idare edebilecek hale gelmesini temin etmeye yönelik olduğunu belirtmeliyiz. Şu halde insanın istenene ve beklenen insan haline gelmesinde, onun hareket noktasını öğrenme ve bilgilenme oluşturmaktadır.

KAYNAKLAR

- Aebli, Hans: Zwölf Grundformen des Lehrens, 3. Aufl. Klett-Lotta, Stuttgart 1987.
- Bartholomäus, Wolfgang: Einführung in die Religionspädagogik, Kösel Verlag, München 1983.
- Bargheer, Fr. W.: Das Interesse des Jugendlichen und des Religionsunterrichts, Gütersloher Verlaghaus g. Mohn, Gütersloh 1972.
- Grom, Benhard: Methodisch-didaktische Impulse, Herder Verlag, Freiburg i. Br. 1972.
- Günay, Ünver: Eğitim Sosyolojisi Dersleri, Erciyes Üniv. Yay. Kayseri 1992.
- Hadriga, Franz: Die religiöse Erziehung, Tyrolaia Verlag, Wien, München 1954.
- Hilger, Georg: “Lernziele im Religionsunterricht der Grundschule” in: Religionsunterricht zwischen gestern und morgen, Hrsg. von Schilling, H./Koep, J. Verlag L. Auer, Donauworth 1972, s.85-98.

26. Burada şu noktayı hatırlatmakta yarar vardır. Bugünün çocuk ve gençlerini günümüz şartlarına bakarak bilhassa dînî ve ahlâkî beklentilere göre terbiye etmenin geçmiş nesillere göre daha çok zorlukları olduğunu söyleyebiliriz.

27. Krş. Nipkow, Grundfragen II, s.85.

- Koep, J.: "Modelle eines zeit-und situationsgerechten Religionsunterrichts", in: Religionsunterricht zwischen gestern und morgen. Hrsg. von H. Schillig/Koep, j. Koep, Verlag L. Auer, Danavworth 1972, s.85-98.
- Meyer, Kleines Lexikon: Paedagogik, Meyers Lexikon Verlag, Mannheim/Wien, Zürich 1988.
- Nipkow, Kral E. Grudfragen der Religionspaedagogik I-III, Gütersloher Verlag, Gütersloh 1975.
- Otto, Gert: Schule, Unterricht, Kirche, 3. Aufl. Vandenhoeck und Rubrecht Verlag, Göttingen 1968.
- Oerter, R.: Moderne Entwicklungspsychologie, 9. Aufl. Donavwörth 1971.
- Sezgin, Osman: Üçüncü Neslin Eğitimi, Türkiye Diyanet Vakfı, Yay. Ankara 1991.
- Stachel, Günter/Esser, W.G.: Was ist Religionspaedagogik, Benziger Verlag, Köln 1971.
- Türkoğlu, Adil: Eğitim Bilimine Giriş, 3. Baskı Memleket Gazetecilik ve Matbaacılık, İzmir 1991.
- Yavuz, Kerim: Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. 2. Baskı, Ankara 1987.
- Din Eğitimi Dersleri, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay. (Teksir) Kayseri 1991.
- Eğitim Psikolojisi, Erciyes Üniversitesi Yay. Kayseri 1991.
- Çocuk ve Din, Çocuk Vakfı Yay. İstanbul 1994.